

SMISAO NAČELA O HIJERARHIJI ISTINA KRŠĆANSKE VJERE I NJEGOVO ZNAČENJE U KATEHIZACIJI

Đuro ZALAR, Zagreb

Sažetak

Polazište ovoga rada jest iskaz Drugoga vatikanskog koncila o hijerarhiji istina kršćanske vjere. U Dekretu o ekumenizmu, »Unitatis redintegratio« (br. 11), Koncil je naime kratko naznačio »da postoji poredak ili 'hijerarhija' istina katoličke nauke, već prema njihovoj različitoj povezanosti s temeljem kršćanske vjere«.

U prvom dijelu autor prikazuje da istine kršćanske vjere čine organsku cjelinu i da su okupljene oko otajstva Isusa Krista i Presvetog Trojstva, kao svog središta ili temelja. Značenje neke istine određeno je njenom blizinom prema tom temelju. Stoga u ekumenskom dijalogu treba različito uvažavati značenja pojedinih istina, uz naravno istu obvezu njihovog prihvaćanja u vjeri.

U drugom dijelu autor pokazuje da se hijerarhiju istina može razumjeti i kao načelo stvaranja teologije u smislu da takva teologija bude trinitarno i kristološki prožeta i da u svom izlaganju teži prema koncentraciji na ono što je bitno.

U trećem, završnom dijelu, polazeći od »Općeg direktorija za katehezu« (1997.), autor naznačuje u kojem smislu je hijerarhija istina također kriterij za katehizaciju i da je u tom značenju prisutna u novom »Katekizmu Katoličke Crkve«.

Ključne riječi: Drugi vatikanski koncil, hijerarhija istina, ekumenizam, sistematska teologija, katehizacija.

Uvod

Izlažući temeljna teološko-pastoralna načela o katehezi, »Opći katehetski direktorij [=OKD]«¹ iz 1971. godine, navodi i načelo o hijerarhiji istina kršćanske vjere (usp. OKD, br. 39, 40 i 43). Svrstava ga među norme ili kriterije (usp. OKD, br. 37–46) kojih se kateheza »mora držati u otkrivanju i izlaganju svojih sadržaja« (OKD, br. 36). Tako se ističe činjenica da »u poruci spasa postoji hije-

¹ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, »Directorium catechisticum generale«, 11 aprilis 1971., u: *Acta Apostolicae Sedis* 64 (1972.), str. 97–176; hrvatsko izdanje: SVETI ZBOR ZA KLERIKE: *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1972.; sigla: OKD.

rarhija istina (usp. UR² 11) koju je Crkva uvijek priznavala kad je stvarala simbole i sažetke vjerskih istina« (OKD, br. 43). Direktorij isto tako postavlja zahtjev da kateheza »na svim svojim stupnjevima treba voditi računa o toj hijerarhiji istina« (OKD, br. 43).

Obnovljeno izdanje, pod nešto promijenjenim naslovom »Opći direktorij za katehezu [=ODK]«³ iz 1997. godine, koje želi da to dragocjeno teološko-pastoralno sredstvo »prilagodi novim prilikama i potrebama« (ODK, br. 7), u cjelini preuzima govor prvog izdanja o hijerarhiji istina i još ga pregnantnije formulira (usp. ODK, br. 94–118).

Kao osobito važan primjer uvažavanja navedene preporuke možemo navesti novi »Katekizam Katoličke Crkve [=KKC]«⁴ (iz 1994. godine). On načelo o hijerarhiji istina uzima kao strukturalni element svog izlaganja (usp. KKC, br. 90, 234). Znakovito je da kardinal Joseph Ratzinger⁵, predsjedatelj Komisije dvanaestorice kardinala i biskupa, koja je imala zadatak davati smjernice i nadzirati tijek izrade Katekizma, te biskup Christoph Schönborn⁶, glavni tajnik Redakcije Katekizma, ističu da načelo o hijerarhiji istina ima posebnu važnost u ovom katekizmu. Njihovi članci su zapravo prvi teološki prilozi koji izričito govore o osobitom značenju hijerarhije istina i za područje katehizacije, odnosno katehetike.

Polazište našeg izlaganja bit će nauka Drugog vatikanskog koncila o hijerarhiji istina kršćanske vjere (I.). Ova nauka izvorno se pojavljuje u kontekstu pitanja ekumenizma, pa je stoga hijerarhija istina poglavito ekumensko načelo. No, kako je to pokazala teološka diskusija u pokoncilskom razdoblju, ta nauka je ujedno i načelo stvaranja teologije (II.). U zadnjem dijelu želimo prikazati u kojem smislu hijerarhija istina kao načelo stvaranja teologije usmjeruje i suvremenu katehizaciju. U jednom, dakle, užem teološko-katehetskom interdisciplinarnom pristupu, pokazat ćemo da je hijerarhija istina također i kriterij kateheze (III.).

² UR = DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dekret o ekumenizmu* »Unitatis redintegratio«.

³ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio generale per la catechesi*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1997.; sigla: ODK.

⁴ *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, Hrvatska biskupska konferencija, 1994.; sigla: KKC.

⁵ Joseph RATZINGER, »Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche«, u: ISTI / Christoph SCHÖNBORN, *Kleine Hinführung zum Katechismus der katholischen Kirche*, München, Neue Stadt, 1993., str. 7–34, ovdje 30–31.

⁶ Christoph SCHÖNBORN, »Katechismus der katholischen Kirche – Leitgedanken und Hauptthemen«, u: Joseph RATZINGER / Christoph SCHÖNBORN, *Nav. dj.*, str. 35–58, ovdje 39–48. Christoph SCHÖNBORN: »Das theologische Profil des neuen Katechismus«, u: Klaus M. BECKER / Jürgen EBERLE (ur.) »Der neue Katechismus der Katholischen Kirche. Zugänge«, St. Ottilien, EOS-Verlag, 1993., str. 145–166, ovdje 151–163.

I. NAUKA DRUGOGA VATIKANSKOG KONCILIA O HIJERARHIJI ISTINA

1. Iskaz

U Dekretu o ekumenizmu »Unitatis redintegratio« [=UR] Drugoga vatikanskog koncila nalazi se spomenuti iskaz o hijerarhiji istina kršćanske vjere. Da bismo mogli što bolje dokučiti njegov smisao, donosimo ga ovdje u širem kontekstu: »Osim toga u ekumenskom dijalogu katolički teolozi koji – prijanjajući uz nauk Crkve – zajedno s odijeljenom braćom poduzimaju istraživanja o božanskim otajstvima moraju postupati istinoljubivo, s ljubavlju i poniznošću. Kad uspoređuju nauke, neka ne smetnu s uma da postoji poredak ili 'hijerarhija' istina katoličke nauke, već prema njihovoj različitoj povezanosti s temeljem kršćanske vjere. Tako će se otvoriti put na kojem će u tom bratskom natjecanju svi biti poticani na dublju spoznaju i jasnije očitovanje neistraživog Kristovog bogatstva (usp. Ef 3, 8)« (UR, br. 11).

Prvi dojam o navedenom iskazu jest da je on sintetički formuliran. Zato se njegovo bliže značenje može u izvjesnoj mjeri otkriti u samom kontekstu. Kako se nalazi u poglavlju s naslovom »Provođenje ekumenizma« (UR, br. 5–12), može se prvenstveno razumjeti kao preporuka za ekumenski dijalog. Položaj jedne istine u toj hijerarhiji određen je njenom povezanošću s *temeljem* kršćanske vjere. Koncil ne navodi precizno što taj *temelj* jest. U sljedećoj rečenici sugerira da je to »neistraživo Kristovo bogatstvo«.

Više svjetla o ovom načelu možemo dobiti razmatrajući povijest nastanka navedenog teksta. Misao o hijerarhiji vjerskih istina prvi je na Koncilu iznio nadbiskup Andrea Pangrazio (Gorizia, Italija) u svom govoru 25. studenoga 1963. za vrijeme diskusije o ekumenskoj shemi. Kako bi se, istaknuo je nadbiskup, moglo raspoznati već postojeće jedinstvo i još postojeću razliku među kršćanima, trebalo bi »uzeti u obzir hijerarhijski poredak objavljenih istina kojima se izražava Kristov misterij i crkvenih elemenata kojima se konstituira Crkva⁷. Taj koncilski otac razlikuje istine koje pripadaju »redu *svrhe (finis)*«, kao npr. otajstvo Presvetog Trojstva, Utjelovljenja Riječi i Otkupljenja, te istine koje pripadaju »redu *sredstava (mediorum)* spasenja⁸, kao npr. istina o sedmerostrukom broju sakramenata, o hijerarhijskoj strukturi Crkve, o apostolskom nasljedstvu. Ostale istine Krist je dao Crkvi kao sredstva na putovanju ovim svijetom, te su privremenog karaktera i bez sumnje su podložne onim prvim istinama.

⁷ *Acta synodalia sacrosanti concilii oecumenici Vaticani II*, sv. II., dio VI., Roma, Typis polyglottis Vaticanis, 1973., str. 34.

⁸ *Isto*.

Još dublje razumijevanje iskaza Koncila daje nam »modus« br. 49 od 11. studenoga 1964., na temelju kojeg je iskaz o hijerarhiji istina i uveden u tekst dekreta. To obrazloženje glasi: »Čini se da je za ekumenski dijalog od najvećeg značenja, da se istine u kojima se kršćani slažu, kao i one u kojima se razilaze, radije odvaguju nego nabrajaju (potius ponderentur quam numerentur). Iako sve objavljene istine bez sumnje treba držati istom božanskom vjerom, njihovo se značenje i 'težina' razlikuju, već prema njihovoj povezanosti s poviješću spasenja i Kristovim misterijem«⁹. Ovaj »modus« upućuje na tri zaključka. Kao prvo, uveden je princip *odvagivanja* istina vjere i, štoviše, dana mu je prednost u odnosu na njihovo obično nabranje. Time je stvorena mogućnost govora o hijerarhiji istina. Drugo, kao temelj kršćanske vjere navodi se povijest spasenja i Kristov misterij. I treće, naglašeno je da sve istine, bez obzira na njihovo značenje i »težinu«, treba prihvaćati istom vjerom. Ove formulacije pokazuju da iskaz Koncila treba dalje interpretirati kako bi se dokućio njegov puni smisao i značenje.

2. Interpretacija

Koncilski iskaz o hijerarhiji istina¹⁰ naišao je na snažan odjek. Katolički teolog Heribert Mühlen, jedan od prvih tumača tog nauka, tragao je prvenstveno za njegovim značenjem u ekumenskom dijalogu.¹¹ Također je i kod protestanata vladalo veliko zanimanje za ovaj nauk. Tako je Ulrich Valeske u svojoj disertaciji sistematski prikazao opsežnu građu o problematici hijerarhije vjerskih istina i pokazao dodirne točke s protestantskim nastojanjem oko koncentracije na temelj kršćanske vjere.¹² Oscar Cullman, protestantski promatrač na Drugom vaticanskom koncilu, ustvrdio je da iskaz o hijerarhiji istina od svih tekstova Koncila »pruža možda najveće obećanje za daljnji tijek obnove i olakšanja dijaloga«.¹³

⁹ *Isto*, sv. III., dio VII., 1975., str. 419.

¹⁰ Vidi komentar na hrvatskom jeziku: Ratko PERIĆ, »Dekret o ekumenizmu«, u: ISTI / Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu - Unitatis redintegratio, Dekret o istočnim katoličkim Crkvama - Orientalium Ecclesiarum*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1987., str. 15–197, ovdje 98–102.

¹¹ Usp. Heribert MÜHLEN, »Die Lehre des Vaticanum II über die 'hierarchia veritatum' und ihre Bedeutung für den ökumenischen Dialog«, u: *Theologie und Glaube* 56 (1966.), str. 303–335.

¹² Usp. Ulrich VALESKE, *Hierarchia veritatum. Theologiegeschichtliche Hintergründe und mögliche Konsequenzen eines Hinweises im Ökumenismusdekret des II. Vatikanischen Konzil zum zwischenkirchlichen Gespräch*, München, Claudius Verlag, 1968.

¹³ Oscar CULLMANN, »Sind unsere Erwartungen erfüllt?«, u: Karl RAHNER / Oscar CULLMANN / Heinrich FRIES, *Sind die Erwartungen erfüllt? Überlegungen nach dem Konzil*, München, 1966., str. 35–66, ovdje 54. Citirano prema: Ulrich VALESKE, *Nav. dj.*, str. 50.

U pokoncilskoj teologiji, kako to pokazuju mnogobrojni prilozi¹⁴, ostvaren je visok stupanj suglasnosti o smislu i značenju načela o hijerarhiji istina. Ovo u osobitom stupnju potvrđuje studijski dokument »Pojam 'hijerarhije istina' – ekumenska interpretacija«¹⁵ iz 1990., koji je izradila Zajednička radna skupina Rimokatoličke crkve i Ekumenskog vijeća Crkava.

Koncilski iskaz o hijerarhiji istina u biti je nedorečen. Može ga se ovako rekapitulirati: Postoji *hijerarhija* istina vjere ovisno o *povezanosti* pojedine istine s *temeljem* kršćanske vjere. Tu susrećemo tri ključna termina: *hijerarhija*, *povezanost*, *temelj*. Njihovo značenje i njihov domet Koncil nije odredio u dovoljnoj mjeri, već je taj zadatak prepustio teologiji. Cilj našeg daljnjeg izlaganja je interpretirati ta tri temeljna pojma. Pritom ih stavljamo u logički redosljed: *temelj*, *povezanost* i *hijerarhija*. Treba, naime, poći od *temelja*, jer iz njega proizlazi logički prijelaz na *povezanost* kao sljedeći pojam, pa onda zaključno na *hijerarhiju* istina, kao posljedicu različite povezanosti istina s temeljem¹⁶.

a) *Temelj* – U govoru o *temelju* kršćanske vjere Koncil je bio vrlo kratak i nedorečen. On jedino navodi da se istine vjere u odnosu na temelj nalaze u različitom položaju. No, ne kaže što on jest. Sam pak tekst sugerira da bi taj temelj bio »neistraživo Kristovo bogatstvo« (UR, br. 11). U »modusu« br. 49 rečeno je da su istine vjere povezane »s poviješću spasenja i Kristovim misterijem«. Iz toga se može zaključiti da bi temelj vjere, dakle, bio Kristovo bogatstvo, odnosno njegovo otajstvo očitovano u povijesti spasenja. U teološkoj literaturi susrećemo nastojanja oko rasvijetljenja ovoga pitanja. Odmah želimo upozoriti da pojedini autori za ono, što je Koncil nazvao *temeljem* (*fundamentum*) kršćanske vjere, ne upotrebljavaju samo termin *temelj*, već tu stvarnost interpretiraju tako, da je označuju sinonimnim pojmovima, npr. središte, jezgra. U svakom slučaju taj se razvoj odvija postepeno.

¹⁴ Informativan pregled teološke diskusije o hijerarhiji istina donose: G. THILS, »Hierarchia veritatum« (Décret sur l'oecuménisme, br. 11), u: *Reveu théologique de Louvain* 10 (1979.), str. 209–215; William HENN, »The Hierarchy of Truths Twenty Years Later«, u: *Theological Studies* 48 (1987.), str. 439–471; Charles MOREROD, »Le sens et la portée de la hiérarchie des vérités à Vatican II et chez saint Thomas«, u: *Nova et Vetera* 71 (1996.), str. 15–47, ovdje 15–30.

¹⁵ Usp. »Der Begriff der 'Hierarchie der Wahrheiten' – eine ökumenische Interpretation. Ein von der Gemeinsamen Arbeitsgruppe der Römisch-katholischen Kirche und des Ökumenischen Rates der Kirchen in Auftrag gegebenes und entgegengenommenes Studiendokument«, u: *Una Sancta* 45 (1990.), str. 262–270.

¹⁶ U odabranom redosljedu interpretacije razlikujemo se od u prethodnoj bilješci navedenog studijskog dokumenta »Der Begriff der 'Hierarchie der Wahrheiten' – eine ökumenische Interpretation«, koji ima sljedeći redosljed: *hijerarhija*, *temelj*, *povezanost* – njega ne smatramo logičkim.

Heribert Mühlen kao *temelj* kršćanske vjere uzima »misterij Isusove osobe« koji se njegovom objavom proširuje na »misterij Trojstva Oca, Sina, Duha«¹⁷. Ulrich Valeske ga poima šire, smatrajući da širi kontekst (UR, br. 11–12) upućuje na »trinitarno i kristološko« ispovijedanje vjere Crkve: »na jednog, Trojedinog Boga, na osobu (utjelovljeni Sin Božji) i djelo (Otkupitelj i Gospodin) Isusa Krista i na 'neistraživo bogatstvo' njegove osobe i djela, te preko toga i na eshatološku kršćansku nadu, čime je temeljnom pridodan finalan element«¹⁸. Zaključujući pak svoj prikaz koncilskih rasprava i prvih pokoncilskih tumačenja o hijerarhiji istina, Ulrich Valeske u istoj disertaciji (iz 1968. godine) ustvrđuje da se shvaćanja o »opsegu onog što tome 'temelju' pripada« razilaze, ali da se već može nazrijeti postizanje konsenzusa »oko ograničenja temelja na misterij Trojstva ad intra ed ad extra«¹⁹. Kasniji radovi potvrđuju navedenu procjenu. Tako je Heribert Schützeichel mišljenja da se »*temelj* kršćanske vjere i time *središte*« može opisati ovako: »Za nas raspeti i uskrsnuti Isus iz Nazareta u svojoj neodvojivoj povezanosti s Ocem i Duhom. U tome je uključeno otajstvo ekonomijskog (Inkarnacija i slanje Duha) i imanentnog Trojstva«²⁰. Slutnju o očekivanom konsenzusu potvrđuju i noviji radovi. Wolfgang Beinert npr. govori o »trinitarnom i kristološkom temelju kršćanske vjere«²¹. Kao i prethodno spomenuti teolog Schützeichel tako i Beinert pored termina »temelj« upotrebljava i njegov sinonim »središte«. Tako on naglašava da je »*središte*« kršćanske vjere »trinitarna dogma zajedno s kristološkom, u antropološkom usmjerenju«²². Armin Kreiner drži da se kao temelj istina vjere može uzeti »kristološka i trinitarna ispovijest, točnije: spasenjsko djelo Trojedinoga Boga«²³.

Posebnu težinu imaju svakako izjave iza kojih stoje institucije Crkve. Tako dokument Međunarodne teološke komisije »Interpretacija dogmi«, iz 1989. godine, hijerarhiju istina određuje prema njihovoj povezanosti s »kristološkim temeljem« ili u odnosu prema »misteriju Krista«²⁴. Već spomenuti studijski doku-

¹⁷ Heribert MÜHLEN, »Die Lehre des Vaticanum II über die »hierarchy veritatum« und ihre Bedeutung für den ökumenischen Dialog«, str. 311.

¹⁸ Ulrich VALESKE, *nav. dj.*, str. 18.

¹⁹ *Isto*, str. 66–67.

²⁰ Heribert SCHÜTZEICHEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, u: *Catholica* 25 (1971.), str. 90–111, ovdje 102. Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

²¹ Wolfgang BEINERT, »Hierarchie der Wahrheiten«, u: ISTI (ur.), *Lexikon der katholischen Dogmatik*, Freiburg, Herder, 1987., str. 257–259, ovdje 257.

²² *Isto*, str. 259. Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

²³ Armin KREINER, »'Hierarchy veritatum'. Deutungsmöglichkeiten und ökumenische Relevanz«, u: *Catholica* 46 (1992.), str. 1–30, ovdje 20.

²⁴ INTERNATIONALE THEOLOGENKOMMISSION, »Die Interpretation der Dogmen«, u: *Internationale katholische Zeitschrift* 19 (1990.), str. 246–266; ovdje B. III. 3. (str. 257). Za-

ment »Pojam 'hijerarhije istina' – ekumenska interpretacija« kao »središte ili temelj« kršćanske vjere izričito uzima »otajstvo Krista«. ²⁵ Uska Kristova povezanost s misterijem Trojstva u Dokumentu je ostala nažalost samo u nacrtu. ²⁶ Valja ovdje istaći kako navedeni studijski dokument uz termin »temelj« ravnopravno upotrebljava pojam »središte«. Štoviše, u više navrata on ih navodi zajedno, stavljajući »središte« na prvo mjesto: »središte i temelj« ²⁷.

b) *Povezanost* – Prijelaz na interpretaciju drugog ključnog termina načela o hijerarhiji istina, na *povezanost* istina vjere s njihovim temeljem ili središtem, nije iznenadni prijelaz na nešto nepoznato. Tako studijski dokument »Pojam 'hijerarhije istina' – ekumenska interpretacija« o ovome iznosi jasne i pregnantne formulacije. On naglašava da koncilaska izjava o hijerarhiji istina ne znači da između »istina i temelja postoji samo više ili manje slučajan odnos« ²⁸, već se naprotiv može govoriti o »organskoj cjelini i koherentnosti« vjerskih istina i njihovom »različitom svrstavanju u odnosu prema 'temelju'« ²⁹. Upotrebom riječi »poredak« ili »hijerarhija« Koncil je nakanio potkrijepiti »organski karakter vjere« ³⁰. Zbog te odlike vjere – da ima *organski* karakter – može se s pravom govoriti i o njenom *središtu* a ne samo o njenom *temelju* što smo već susreli na nekoliko mjesta. »Istine su artikulirane oko jednog *središta* ili *temelja*, a nisu postavljene jedna pored druge.« ³¹ Teolog Wolfgang Beinert rabi i sinonim *jezgra*. »Ne radi se pritom toliko, kako to sugerira slika o hijerarhiji, o poretku koliko o racionalnom ustroju, u kojem postoji sredina, *jezgra*, noseći temelj.« ³² Mogućnost označavanja »temelja« (fundamentum) kršćanske vjere kao *središta* ili *jezgre*, proizlazi otuda što su istine vjere organska cjelina. Treba podsjetiti na tvrdnju već navedenog dokumenta »Interpretacija dogmi«, »da su pojedine dogme razumljive samo iz njihove nutarnje povezanosti (*nexus mysteriorum*) (DS 3016) i

ni mljivo je napomenuti da Walter Kasper, koji je bio na čelu potkomisije (usp. *isto*, str. 246), koja je pripremila navedeni tekst u jednom svom kasnijem radu govori također o »kristološkom temelju« (Walter KASPER, »Dogma / Dogmenentwicklung«, u: Peter EICHER (ur.), *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe. Erweiterte Neuausgabe in 5 Bänden*, sv. 1., München, Kösel-Verlag, 1991., str. 292–309, ovdje 301.

²⁵ *Der Begriff der »Hierarchie der Wahrheiten« – eine ökumenische Interpretation*, br. 14. Istaknuo (kurziv) Đ. Z. Vidi također br. 20, 22, 29, 40.

²⁶ Usp. *isto*, br., 22, 29. Za ilustraciju evo jedne formulacije: Temelj vjere je »'misterij Krista', po kojem se manifestirala ljubav Božja u Duhu Svetome« (*isto*, br. 29).

²⁷ *Isto*, br. 14, 20, 29.

²⁸ *Isto*, br. 25.

²⁹ *Isto*, br. 39.

³⁰ *Isto*, br. 9. Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

³¹ *Isto*. Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

³² Wolfgang BEINERT, »Hierarchie der Wahrheiten«, str. 259. Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

njihove sveukupne strukture³³. Time je na indirektan način afirmirana sveukupna povezanost istina vjere u jednu organsku cjelinu. Zaključiti možemo pregnantom tvrdnjom Waltera Kaspera, da sve istine vjere »međusobno tvore diferenciranu strukturalnu cjelinu«³⁴.

Među autorima postoji, dakle, visok stupanj suglasnosti o tome da istine vjere čine »organsku« ili »diferenciranu strukturalnu cjelinu« i da su artikulirane oko jednog *središta*, *jezgre* ili *temelja*. No, sama narav te nutarnje povezanosti istina još uvijek nije do kraja rasvijetljena. Stoga bi valjalo još dublje rasvijetliti ovaj uvid, polazeći od toga da istine vjere i njihovo središte treba razmatrati kao jednu cjelinu. To znači da se moramo vratiti korak unatrag, i u naše razmatranje uključiti i sam *temelj* ili *jezgru* istina vjere, koji smo označili kao osobu Isusa Krista, i s njom povezano Trojstvo. Temeljno je ovdje pitanje u kakvom su odnosu Isusova osoba i njegove riječi i djela. U tom pravcu pokušava razmišljati Heribert Mühlen³⁵.

Mühlen polazi od Iv 8,24: »Uistinu, ako ne povjerujete da *Ja jesam*, umrijet ćete u grijesima svojim.« Središnje u toj rečenici jest *Ja jesam*. Ovime Isus ne objavljuje »nešto o sebi«, kao u ostalim ja-tvrdnjama (Ja sam put, istina, život i dr.), već u tom '*Ja*' »iskazuje *samog sebe*«³⁶. Ovdje on ne traži priznanje neke od njega naviještene istine, već nešto daleko veće – priznanje svoje osobe. Zato je uz to vezana sankcija: život ili smrt. Iz toga proizlazi za nas važan uvid, da središte novozavjetne objave »nije Isusov *nauk*, nego njegova *osoba*. Isus nam nije objavio samo neki nauk, kao npr. Buda, nego je navijestio *samog sebe*, i stoga vjera isto tako nije prvenstveno odnos prema njegovim *naučavanjima*, nego prema njegovoj *osobi*«³⁷. Jer ako netko još nije našao put do Isusove osobe, neka najprije prihvati njegove riječi i djela: »Vjerujte mi: ja sam u Ocu i Otac u meni. Ako ne inače, zbog samih djela vjerujte« (Iv 14,11). Neka bar zbog njegovih djela vjeruje. Vjera u Isusa zbog njega samog višeg je »ranga« nego vjera u njega zbog riječi i djela. To pokazuje da su njegove riječi i djela znakovi koji upućuju na njega. Njih treba razumjeti samo u okviru objave njegove osobe. Zato su oni za vjernika samo medij, posredovanje k Isusu samome. Istine koje on naviješta i djela koja on čini a priori su sažeti u njegovoj osobi. To ne znači da se one

³³ INTERNATIONALE THEOLOGENKOMMISSION, *nav. dj.*, B. III. 3. (str. 257).

³⁴ Walter KASPER, »Dogma / Dogmenentwicklung«, str. 302. Usp. Walter KASPER, *Der Gott Jesu Christi*, Mainz, Matthias-Grünwald-Verlag, ²1983., str. 330; usp. ISTI: *Bog Isusa Krista. Tajna trojedinog Boga*, Đakovo, Forum bogoslova, 1994., str. 405.

³⁵ Usp. Heribert MÜHLEN, »Die Lehre des Vaticanum II über die 'hierarchia veritatum' und ihre Bedeutung für den ökumenischen Dialog«, str. 307–312.

³⁶ *Isto*, str. 308.

³⁷ *Isto*, str. 309.

mogu i a priori izvesti iz njegove osobe, ali to znači »da njegovo učenje i njegova djela mogu a posteriori biti svedeni na njegovu osobu«³⁸. Iz ovog razmatranja autor izvodi zaključak »da se mnoga u obliku rečenica iskazana otajstva vjere mogu i moraju svesti na praotajstvo Isusove osobe i da se u tome utemeljuje njihova povezanost«³⁹. Samo u horizontu i svjetlu osobnog odnosa koji kršćanin uspostavlja s Isusom bit će mnoštvo sadržajnih istina spoznatljivo i u tom odnosu one poprimaju međusobnu povezanost. Za teologa je osoba Isusa Krista »sveobuhvatni horizont razumijevanja, unutar kojega i iz kojega njegov govor i djelo tek kao takvi, tj. kao Božji govor i djelo, postaju prepoznatljivi«⁴⁰. Osobni odnos prema osobi Isusa Krista je uvjet mogućnosti za spoznaju mnogih istina koje je on objavio. Zato je povezanost istina s Isusovom osobom ono što od svih vjerskih istina čini organsku cjelinu, čije središte je njegova osoba.

Ovu organsku cjelinu možemo naime razmotriti i pod trojstvenim vidom. Jer Isusova samoobjava nije razumljiva ako se u razmatranje ne uključi i njegov odnos prema Ocu i Očev odnos prema Sinu. »Takovo razumijevanje Isusove osobe i njegovog odnosa prema Ocu moguće je samo u Duhu Svetome, koji je kako u Ocu tako i u Sinu i također – na temelju svog poslanja – u Isusu i u nama«⁴¹. Tako se misterij Isusove osobe proširuje u misterij Trojstva Oca, Sina i Duha Svetoga. Sve pojedinačne istine i događaji spasenja mogu i moraju biti uvršteni u sveukupnu povezanost ovog temeljnog misterija kršćanstva: »*Sâmo Otajstvo Trojstva jest sâma ta povezanost između pojedinačnih i razgraničenih vjerskih istina i spasenjskih događaja*«⁴². Primjer ovog uvida su najstarije ispovijesti vjere, koje su trinitarno strukturirane – oko Oca i Sina i Duha Svetoga. U vjerovanju se ne ispovijeda najprije vjera u Trojstvo pa da bi se potom navodile ostale istine vjere. Naprotiv, »Trojstvo je opće načelo reda kojim se oblikuje vjeroispovijest, u koju su stavljene ostale istine vjere, i iz koje [vjeroispovijesti] one zadobivaju međusobnu povezanost. Trojstvo dakle nije samo sadržaj vjere, nego također njezina formalna, oblikovna struktura«⁴³. U istom smislu govori i Walter Kasper: »Ova povezanost istina spasenja znači [...], da trinitarna ispovijest predstavlja temeljnu strukturu svih ostalih istina vjere i njihov nadređeni okvir«⁴⁴.

³⁸ Isto, str. 310.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 311.

⁴² Isto.

⁴³ Isto, str. 312.

⁴⁴ Walter KASPER, *Der Gott Jesu Christi*, str. 330; usp. ISTI, *Bog Isusa Krista*, str. 405.

Mühlen je u navedenom razmišljanju uspio pokazati da između Isusove osobe i njegovog nauka postoji jedinstvo, te da je njegova osoba temelj ili središte tog nauka. Ujedno mu je pošlo za rukom upozoriti na trinitarnu i kristološku prožetost istina vjere. No, sama narav njihovih međusobnih odnosa još nije dovoljno rasvijetljena.

c) *Hijerarhija* – Iz ranije izloženog slijedi ova treća i posljednja točka interpretacije načela o hijerarhiji istina; naime obrazloženje trećeg ključnog termina, hijerarhije. Koncil govori, kako je već ranije navedeno, da postoji *različita* povezanost pojedinih istina vjere s temeljem ili središtem kršćanske vjere. Ta različita povezanost određena je *blizinom* te istine prema temelju vjere. U smislu naše dosadašnje interpretacije to znači da sadržajno značenje pojedine istine proizlazi iz njene blizine prema osobi Isusa Krista odnosno Presvetog Trojstva. U tom se smislu može govoriti o važnijim i manje važnijim istinama vjere. Ovime je u prvi plan stavljeno odvagivanje istina, tj. određivanje njihovog spasenjskog značenja, što je u skladu s preporukom već citiranog »modusa« br. 49, da istine treba radije »odvagivati«, nego tek samo nabrajati. »Jedna istina vjere, koju Crkva vjeruje i naviješta, *ima utoliko veću težinu ukoliko se nalazi u blizini Isusove osobe*«. ⁴⁵ Ovakvoj općoj formulaciji o različitoj blizini ili udaljenosti neke istine od temelja ili središta, od Isusove osobe, nedostaje bliže određenje. To povlači za sobom pitanje o kriteriju poretka istina. Samo ako se utvrdi takav kriterij, može se govoriti o konkretnom modelu hijerarhije istina. U tom pravcu ima tek početnih razmišljanja. Tako Armin Kreiner navodi različite moguće kriterije poretka istina: logički, subjektivno-egzistencijalni, soteriološki i esencijalan, smatrajući da su barem prva dva nezaobilazna. ⁴⁶

Pravo značenje načela hijerarhije istina treba razgraničiti od krivog poimanja. Ako se govori o hijerarhiji istina, dakle o istinama većeg ili manjeg značenja, to nikako ne znači da se time iskazuje postojanje obvezujućih i manje obvezujućih istina vjere. Koncilski tekst doduše o tome ne govori. No »modus« br. 49 na to jasno upozorava kad kaže da »sve objavljene istine bez sumnje treba držati istom božanskom vjerom«⁴⁷. Nije dopustivo da se iz cjeline objave pravi neki izbor, već ju valja prihvatiti kao cjelinu. »Radi toga ne postoji stupnjevitost u obvezi, da se vjeruje sve ono što je Bog objavio«⁴⁸. One manje važne istine

⁴⁵ Heribert MÜHLEN, »Die Lehre des Vaticanum II über die 'hierarchia veritatum' und ihre Bedeutung für den ökumenischen Dialog«, str. 311.

⁴⁶ Usp. Armin KREINER: »Hierarchia veritatum«, str. 2–24. Usp. također Wolfgang BEINERT, »Hierarchia veritatum«, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 5., Freiburg, Herder, ³1996., str. 84–85.

⁴⁷ *Acta synodalia sacrosanti concilii oecumenici Vaticani II*, sv. III., dio VII., 1975., str. 419.

⁴⁸ *Der Begriff der »Hierarchie der Wahrheiten« – eine ökumenische Interpretation*, br. 25.

imaju smisao u tome da tumače i štite one važnije. Uostalom, kako je pokazano ranije, među istinama vjere ne postoji slučajan odnos, nego one zajedno tvore organsku cjelinu. Stoga možemo zaključiti riječima Waltera Kaspera: »Nauk o hijerarhiji istina nije dakle načelo redukcije već interpretacije.«⁴⁹

3. Otvorena pitanja

Već je u dosadašnjem izlaganju postalo uočljivo da nauka Drugoga vaticanskog koncila o hijerarhiji istina kršćanske vjere neka pitanja ostavlja otvorenima. Ovdje želimo kratko dotaknuti dva prigovora.

Prvi prigovor dotiče činjenicu da je ovdje govor o istinama koje su formuli-rane kao *rečenični* iskazi. Samim tim *rečeničnim* iskazima pridaje se, tako glasi prigovor, preveliko značenje, dok bi prvenstvenu pažnju zapravo trebalo posvetiti samom sadržaju koji one naznačuju. Osim toga se, po kršćanskom shvaćanju, ne radi o odnosu prema istinama u pluralu (koje su formulirane kao *rečenice*), već se radi o osobnom odnosu prema objavljenoj Božjoj stvarnosti, kao jednoj istini.

Kao drugi prigovor navodi se da govor o hijerarhiji istina potiče izvjesni indiferentizam odnosno relativizam, jer se vjerniku prepušta da izvjesne istine vjere po svojoj volji prihvati ili ne. Ovo mišljenje drži da svi *rečenični* iskazi vjere bez razlike imaju takvo središnje značenje, da stoga svaka objavljena istina kao takva zahtijeva apsolutno priznavanje. Iz toga razloga je hijerarhijsko razlikovanje između središnjih i perifernih istina neprimjereno⁵⁰.

Iznesena dva prigovora su međusobno povezana. Oni dotiču aktualno teološko pitanje o tome koje mjesto u cjelini kršćanske vjere pripada *rečeničnim* iskazima vjere.

a) Iza kritike o navodnom precjenjivanju *rečeničnih* istina stoji u biti ovo: u kršćanskoj se vjeri ne radi prvenstveno o rečenicama i njihovom prihvaćanju kao istinitima, već o osobnom odnosu prema realnosti Božjoj, objavljenoj u Isusu Kristu. I kad se govori o »istini« vjere, misli se na Boga, kao jedinu istinu. U središtu čina vjere stoji dakle upravo ta istina, a ne *rečenične* istine. Tako bi onda, suprotno ovome, govor o hijerarhiji istina sugerirao »upravo ono protivno, naime koncentraciju na sve u svemu ipak sekundarne rečenične istine i s time povezano zanemarivanje one odlučujuće istine, koja je sam Bog i koja se u ljud-

⁴⁹ Walter KASPER, »Dogma / Dogmenentwicklung«, str. 302.

⁵⁰ U obradi ovih kritičkih pitanja oslanjamo se na rad: Armin KREINER, »Hierarchia veritatum«, str. 4, 24–30. Usp. Charles MOREROD, »Le sens et la portée de la hiérarchie des vérités à Vatican II et chez saint Thomas«, str. 15–47. Autor govori o teškoći koja nastaje istovremenim uvažavanjem načela o hijerarhiji istina i tvrdnje da se sve istine vjere moraju prihvatiti kao istinite.

skim rečenicama čak ni ne bi mogla primjereno artikulirati⁵¹. Rečenično iskazane istine uvijek su neprimjerene, privremene, nepotpune, otvorene i zbog toga se, dakle, govor o hijerarhiji istina može smatrati problematičnim.

Na prvi pogled navedena kritika je plauzibilna, jer naravno da kršćanska vjera nije tek intelektualno prihvaćanje rečenica, već je nešto posve drugo i nešto daleko veće. Ona je stvarni osobni odnos prema Bogu. No kritičar u svojoj kritici uvažava vrijednost rečeničnih iskaza ukoliko oni govore o onome što on naziva bitnim u vjeri, tj. o čovjekovom osobnom odnosu prema Bogu. Tim rečenicama on pridaje vrlo visoku vrijednost, dok onim drugima takvu vrijednost poriče. Time on hijerarhiju istina ne opovrgava, već je zapravo pretpostavlja. Njegovom razmišljanju može se ovako prigovoriti: »S rečenicama, koje žele biti istinite, ne može se uvjerljivo argumentirati protiv važnosti rečenica, jer cijela argumentacija sa svoje strane ovisi o ispravnosti rečenica.«⁵²

Kršćanska se vjera ne može odreći rečeničnih formulacija. Na ovu problematiku upućuje Christoph Schönborn upravo u vezi katehizacije. »Bez rečeničnih iskaza, vjera ne bi imala odnos prema činjenicama [objave].«⁵³ Oni nisu nešto jalovo, već upućuju na stvarnosti važne za život vjernika: »Mi ne vjerujemo u neke formule, nego u stvarnosti koje se njima izriču a koje nam vjera dopušta 'dotaknuti' [...] Ipak mi se tim stvarnostima približavamo s pomoću formula vjere« (KKC, br. 170). Jer ako preko njih ne bi bilo moguće dati neki istiniti iskaz o Bogu, onda ne bi bilo moguće ni uspostaviti osobni odnos s njim. Zato se ispravnost ovih rečenica, usprkos njihovoj nepotpunosti i ograničenosti, također ne može suprotstavljati onoj »istini« koja je sam Bog.

b) U drugom prigovoru se polazi od toga da je na kraju sam Bog jamac istinitosti crkvenih iskaza vjere. To bi značilo da se oni ne razlikuju ni prema stupnju njihove istinitosti niti prema stupnju obvezatnosti. U tom bi gledanju svaka istina tražila istu obvezu poslušnosti, jer ju se naviješta s istim formalnim autoritetom. Taj prigovor hijerarhiji istina ne odnosi se dakle toliko na sadržaj dotične izjave koliko više na njezin formalni autoritet. Tako dakle pitanje o tome što tvrdnja sadržajno iznosi stoji u sjeni pitanja o autoritetu kojim je to rečeno.⁵⁴ Polazeći dakle od formalnog autoritativnog naviještanja, sve istine vjere poprimaju jednak esencijalni stupanj obveznosti. U ovakvom gledanju svaka nesuglasnost s cjelinom pojedinačnih obvezujućih iskaza vjere izgleda skoro nužno kao ugrožavanje integriteta kršćanskog življenja.

⁵¹ Armin KREINER, »Hierarchia veritatum«, str. 25.

⁵² *Isto*.

⁵³ Christoph SCHÖNBORN: »Katechismus der katholischen Kirche – Leitgedanken und Hauptthemen«, str. 56.

⁵⁴ Usp. Armin KREINER, »Hierarchia veritatum«, str 28.

Navedeni prigovor hijerarhiji istina moguće je razriješiti samo ako se čin vjere gleda u njegovoj cjelovitosti. Ne može ga se promatrati kao da bi imao samo elemente poslušnosti i autoriteta. Treba uvažiti i druge njegove konstitutivne elemente, kao npr. racionalnost, slobodu, odgovornost, duhovnost, individualnost, subjektivnost, povjesnost itd. Inače se upada u suženo poimanje vjere u kojem prevladavaju formalni vidici, dok je vrednovanje samog sadržaja prikraćeno. U tom slučaju bi se svi sadržaji vjere sveli na istu razinu i ne bi se vidjelo što uopće stoji u središtu čina vjere. »Tko poriče postojanje esencijalne *hijerarhije istina*, najzad mora nijekati također i postojanje jednog takvog središta«⁵⁵. Alternativa ovome bio bi apstraktni formalizam.

Izloženi prigovori načelu o hijerarhiji istina mogli bi stvoriti dojam da su oni više retoričke nego stvarne naravi. No, da se ipak radi o realnim razmišljanjima, daje naslutiti ono što o tom problemu donosi studijski dokument »Pojam 'hijerarhije istina' – ekumenska interpretacija«, koji u ovoj problematici bez sumnje ima značajnu težinu. Polazeći od debata na Koncilu, ovaj dokument utvrđuje da one značenje temelja vjere određuju upućivanjem na misterij Krista i povijest spasenja. »Taj kontekst jasno naznačuje da 'temelj' upućuje primarno na *živo i životvorno središte ili temelj* same kršćanske vjere a ne na bilo koju od formulacija koja bi ga izrekla.«⁵⁶ Iako su mnoge formule posvjedočile to središte ili taj temelj, kao npr. Nicejsko-carigradsko ili Apostolsko vjerovanje, »ipak ga nijedna formula ne može potpuno zahvatiti ili izraziti«⁵⁷. Taj temelj je »primarno ona stvarnost na kojoj počivaju kršćanska vjera i kršćanski život u svojoj cjelokupnosti i po kojoj je konstituirano zajedništvo Kristovih učenika kao njegovo tijelo«⁵⁸. Kod svakog pokušaja da se taj temelj opiše na konceptualnoj razini, naglašava dalje Dokument, treba zahvatiti »osobu i otajstvo Isusa Krista kao pravog Boga i pravog čovjeka«⁵⁹. Ovaj dokument, slično kao i gornji prigovori, upozorava na razliku između temelja vjere – osobe i otajstva Isusa Krista – i formulacija koje ovu stvarnost žele izreći. Ovo upozorenje je znak opasnosti da se razlika ovih dviju razina ne uvažava u dovoljnoj mjeri. Sâmo načelo o hijerarhiji istina Dokument ne stavlja u pitanje. Štoviše, on ga afirmira, uz upozorenje na mogućnost krivih poimanja i tumačenja. Potrebno je dakle imati na pameti da je svaki iskaz o temelju kršćanske vjere tek jedan pokušaj, te stoga treba biti podvrgnut stalnom preispitivanju.

⁵⁵ *Isto*, str. 29.

⁵⁶ *Der Begriff der »Hierarchie der Wahrheiten« – eine ökumenische Interpretation*, br. 20. Ista knuo (kurziv) Đ. Z.

⁵⁷ *Isto*.

⁵⁸ *Isto*, br. 21.

⁵⁹ *Isto*, br. 22.

II. HIJERARHIJA ISTINA – NAČELO STVARANJA TEOLOGIJE

1. Temeljni uvidi

Od početnog ekumenskog shvaćanja hijerarhije istina do poimanja da je ona i načelo stvaranja teologije prošlo se stupnjevitim putem. Vidljivo je to već iz toga kakvo je raspoloženje u vezi tog koncilskog nauka vladalo među teolozima u prvim pokoncilskim godinama. Protestantски teolog Ulrich Valeske u svojoj disertaciji o hijerarhiji istina ocjenjuje da su protestantski teolozi u iskazu Koncila o hijerarhiji istina vidjeli tek samo polazište za ekumenski dijalog, dok »nade i traženja« nekih katoličkih interpreata idu već mnogo dalje kad oni od proklamiranog načela ne očekuju samo bolje mogućnosti razumijevanja među Crkvama, nego si obećavaju »koncentraciju i intenziviranje«⁶⁰ katoličke vjere i života i jače misionarsko djelovanje. Tu želju za koncentracijom na »kristolosko-trinitarno otajstvo i na pitanje spasenja«⁶¹ možemo razumjeti kao ponovo otkrivanje hijerarhije istina kao općeg teološkog načela. U zaključku studije autor navodi da se u tom fenomenu radi o »prestrukturiranju od formalnog na materijalno, od kvantitavnog prema kvalitativnom, od relativnog na apsolutno, od ekstenzivnog na intenzivno, [...] od otajstava na Otajstvo, od istina na Istinu, [...] od fides quae creditur prema fides qua creditur«⁶². Zahtjev suvremene teologije jest, dakle, »koncentracija na ono što je bitno«⁶³. To potvrđuju uvidi mnogih teologa.

Danas se načelo o hijerarhiji istina poima prije svega kao »hermeneutsko načelo za bolje razumijevanje katoličkog nauka«⁶⁴. No, isto tako se načelu o hijerarhiji istina pridaje i šire značenje. Tako se govori naprosto o »hijerarhijskom« načinu razmišljanja, koji se »bez sumnje primjenjuje na sveukupnu teologiju i cjelinu kršćanskog života«⁶⁵. Hijerarhija istina je »strukturalni element ili načelo stvaranja teologije«⁶⁶. Značajno je da ekumenski dokument »Pojam 'hijerarhije istina' – ekumenska interpretacija« o tome govori tek kao o mogućnosti. Pojam hijerarhije istina »mogao bi biti korisno načelo također i u *teološkoj meto-*

⁶⁰ Ulrich VALESKE, *nav. dj.*, str. 66.

⁶¹ *Isto*, str. 67.

⁶² *Isto*, str. 171.

⁶³ Waclaw HRYNIEWICZ, »La hiérarchie des vérités. Implications œcuméniques d'une idée chrétienne«, u: *Irénikon* 51 (1978.), str. 470–491, ovdje 486. U katoličkoj je teologiji kroz povijest postojalo uvažavanje takovog gledanja; usp. Ulrich VALESKE: *Nav. dj.*, str. 104.

⁶⁴ Waclaw HRYNIEWICZ, »La hiérarchie des vérités«, str. 474. Usp. Wolfgang BEINERT, »Hierarchia veritatum«, str. 84.

⁶⁵ Waclaw HRYNIEWICZ, »La hiérarchie des vérités«, str. 481

⁶⁶ Heribert SCHÜTZEICHEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, str. 94.

*dologiji i hermeneutici*⁶⁷. Ovu suzdržanost Dokument ne obrazlaže, nego samo određuje uvjete koji bi za tu mogućnost trebali biti ispunjeni. Pojam hijerarhije istina koji »istovremeno priznaje organsku cjelinu i koherentnost istina vjere i njihovu različitu svrstanost u odnosu na 'temelj', mogao bi pokazati put sustavnog stvaranja u teologiji«⁶⁸.

Neki autori u hijerarhiji istina vide čak i začetke teološkog pluralizma: kršćanski nauk ima »strukture i akcente, na temelju kojih je vjera zbiljsko jedinstvo, koje se jezično može oblikovati na višestruk način i koje među ostalim također opravdava legitimni pluralizam teologije«⁶⁹.

Što znači da je hijerarhija istina načelo stvaranja teologije? Ukratko, povlačeći konsekvencije iz ranije izloženog, to znači sljedeće: polazeći od toga načela, u teološkom promišljanju će se uvijek imati na pameti temelj, odnosno jezgra ili središte objave i vjere. Prvo će se pitati za ono što je bitno, što čini jezgru, to jest središte, i što je tom središtu kao temelju objave i vjere bliže a što dalje. Trudit će se dakle oko koncentracije na ono što je bitno. Takvo promišljanje »teži od periferije prema središtu i od mnogoga k jednome«⁷⁰. Stvarajući teološki sustav, ta teologija treba s jedne strane unutar »kozmosa« vjerskih istina tražiti sponu koja će ih sve povezati u cjelinu. S druge pak strane mora odrediti mjesto i težinu pojedinih istina vjere u cjelini objave i vjere. Takvoj su teologiji opseg i površinsko sumiranje istina vjere manje važni, a od osobitog značenja joj je sama kvalifikacija istina vjere. Elemente i zbilju objave želi prvenstveno odvagivati a ne nabrajati.

2. Pokušaji ostvarenja u sustavnoj teologiji

Kako smo već ranije napomenuli, načelo o hijerarhiji istina imalo je svoje stalno mjesto u Bibliji i u tradiciji.⁷¹ No, Učiteljstvo ga je tek na Drugom vaticanskom Koncilu svečano proglasilo. To je dalo poticaj teolozima da ga uzmu kao načelo stvaranja teologije.

Kao ilustraciju prisutnosti »hijerarhijskog« načina razmišljanja u Bibliji navedimo neka mjesta iz Novog zavjeta koja naznačuju njegove osnovne linije⁷²:

⁶⁷ *Der Begriff der »Hierarchie der Wahrheiten« – eine ökumenische Interpretation*, br 39.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ Wolfgang BEINERT, »Hierarchie der Wahrheiten«, str. 259; usp. ISTI, »Hierarchia veritatum«, str. 85. Vidi također Armin KREINER, »Hierarchia veritatum«, str. 19, 22–23.

⁷⁰ Heribert SCHÜTZEICHEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, str. 93.

⁷¹ Usp. Ulrich VALESKE, *Nav. dj.*, str. 69–105; Heribert SCHÜTZEICHEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, str. 93.

⁷² Usp. *isto*, str. 94–96.

Pavao razlikuje jedini temelj, Krista, i ono što drugi na to nadoziđuju (usp. 1 Kor 3,10.11). Ne želi znati ništa drugo doli Krista i to raspetoga (usp. 1 Kor 2,2). Iz tradicije poznaje glavne dijelove naviještanja i u njih ubraja Isusovu smrt, ukop, uskrsnuće i ukazanja (usp. 1 Kor 15,3-11). Kod Pavla je vrlo prisutan i trojstveni način razmišljanja; govor o Ocu, Sinu i Duhu Svetome (usp. npr. 2 Sol 2,13.14; Gal 4,4-79). Hijerarhija je očita i u isticanju ljubavi koja nadilazi sve drugo (usp. 1 Kor 13). Isusova propovijed ima svoje središte – kraljevstvo Božje (usp. Mk 1,15). Vjera u Isusovu osobu nadređena je vjeri u njegove riječi i djela (usp. Iv 8,24; 14,11). Između sedam sakramenata posebno su istaknuti krst i euharistija (usp. Gal 3,27; 1 Kor 10,16; 11,23-29; 12,13).

Iako se veći broj teologa načelno opredijelio za hijerarhiju istina kao načelo stvaranja teologije, promišljanja o konkretnim ostvarenjima su zapravo rijetka. Ovdje donosimo nekoliko pokušaja vezanih uz sustavnu teologiju⁷³.

a) *Fundamentalna teologija* je već u svom polazištu hijerarhijski strukturirana. Njena je zadaća da istražuje temelj kršćanske vjere, naime Božju objavu u povijesti spasenja. Stoga ona polazi od od toga temelja kršćanske vjere. K tome se u svom izlaganju tradicionalno drži podjele: Bog – Krist – Crkva. No, za hijerarhijski strukturiranu fundamentalnu teologiju ovo svakako nije dovoljno. Potrebno je cijeli traktat, i u njegovim dijelovima, još jače hijerarhijski obilježiti.

Ne može se ostati samo na tome da se objava uzme kao temelj na koji se vjera naslanja. »Treba također pokazati kristološku i trinitarnu strukturu objave, tako da se Isus, koji je neodjeljivo povezan s Ocem i Duhom, jasno istakne kao središte i punina Božjeg samosaopćenja.«⁷⁴

b) *Dogmatika* u svom promišljanju također mora graditi od temelja, koji je osoba Isusa Krista i s njim povezano Otajstvo Trojedinog Boga.

U smislu hijerarhije istina sve dogme ne posjeduju istu težini i isti rang. U tom se pogledu može govoriti o središnjim i perifernim dogmama, o temeljnim i izvedenim. Ovo razlikovanje svodi se na podjelu dogmi u dvije grupe. No, preporuča se i veće diferenciranje. Tako se npr. može reći da je ujedinjenje obiju naravi u Kristu dogma prvoga reda, Isusovo djevičansko začeće i njegovo rođenje drugoga, a Marijino tjelesno uznesenje u nebo dogma trećega reda⁷⁵.

Hijerarhijsko razmišljanje treba usmjeriti prije svega prema glavnim i središnjim kristološko-trinitarnim dogmama, pogotovo što ove »razumu vođenom vjerom nude neiscrpno bogatstvo i na kraju uvijek iznova daju da zasvijetli je-

⁷³ Usp. isto, 97–107.

⁷⁴ Isto, str. 97.

⁷⁵ Usp. C.-J. DUMONT, »Y a-t-il une hiérarchie de valeur entre les vérités de foi?«, u: ISTI, *Les voies de l'unité chrétienne*, Paris, 1954., str. 157–161, ovdje 158; navedeno prema: Heribert SCHÜTZEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, str. 101.

dno Praotajstvo Božje⁷⁶. U tom svjetlu dogmatika treba istraživati dogme koje se grupiraju oko središta. Ona pritom ispituje kako udaljenost tako i povezanost dotične dogme sa središtem i na taj način određuje rang tih perifernih dogmi, npr. sedam, kao broj sakramenata. Studij sekundarnih dogmi može doprinijeti boljem razumijevanju onih primarnih. Produblјivanje poznavanja središnjih dogmi doprinosi osvjetljavanju onih rubnih.⁷⁷

Moguće je također govoriti o hijerarhiji koncilâ, u smislu da prva četiri, na kojima su donesene važne kristološke i trinitarne dogme, imaju primat prema ostalima.⁷⁸

I među sakramentima postoji hijerarhija. Oni nisu u svakom pogledu jednaki. Krst i euharistija, zbog posebnog odnosa prema Isusovoj smrti i uskrsnuću i zbog posebnog mjesta u izgradnji Crkve, jesu glavni ili temeljni sakramenti. Euharistija pak, zbog osobite Kristove prisutnosti i stoga što su svi ostali sakramenti upućeni na nju, ima jedinstveno mjesto među njima.

U svjetlu hijerarhijskog načina razmišljanja mogu se osvijetliti pojedina teološka pitanja. Navedimo ovdje dva takova:

Prvo je pitanje posredništva. Jedan je »posrednik između Boga i ljudi« (1 Tim 2,5), čovjek – Isus Krist. Pored ovoga postoje i druga posredništva. Ona su ponajprije osobna: Marija, anđeli, sveci, djelitelji sakramenata. Zatim dolaze ona koja su u jednoj mjeri »postvarena«, kao Crkva, riječ i sakramenti, ali se ne mogu uzeti odijeljeno od odnosa prema osobama. »Sva ta posredništva predstavljaju izvedene, podređene participacije na jedinom Kristovom posredništvu.«⁷⁹ To je posebno važno za posredništva Marije i svetaca. Njihova posredništva ne umanjuju jedincato Kristovo posredništvo već štoviše očituju njegovu snagu.

Drugo pitanje se odnosi na primjereno tumačenje teološke problematike »i«: Bog i stvorenje, Krist ujedno Bog i čovjek, Krist i Marija, Krist i Crkva, milost i narav. U smislu hijerarhijskog razmišljanja ovdje se ne radi o pridruživanju onoga što je istoga reda, već o povezivanju onoga što je prvog, s onim što je drugoga reda. »Pritom je Božja i Kristova prevalencija tako čuvana, da ono što je drugoga reda i što je ovisno ne bude utrnuto.«⁸⁰

⁷⁶ Isto, str. 102.

⁷⁷ Usp. isto, str. 103.

⁷⁸ Usp. Hubert JEDIN, *Kleine Konziliengeschichte. Die zwanzig ökumenischen Konzilien im Rahmen der Kirchengeschichte*, Freiburg, Herder, ²1960., str. 15 s.

⁷⁹ Heribert SCHÜTZEICHEL, »Das hierarchische Denken in der Theologie«, str. 105.

⁸⁰ Isto, str. 106.

III. HIJERARHIJA ISTINA – KRITERIJ KATEHEZE

U prethodnom poglavlju smo pokazali da hijerarhija istina, uz to što je na Koncilu formulirana kao načelo ekumenske teologije, jest ujedno načelo stvaranja teologije. U tom okviru postavljamo pitanje o njenom značenju u katehizaciji. Što se pak tiče samog razvitka poimanja hijerarhije istina, od ekumenskog prema općem teološkom, može se postaviti i pitanje o kontekstu u kojem se taj razvoj nametnuo. Je li to bio samo kontekst sustavne teologije ili također i katehetike, koja je toj temi u oba izdanja katehetskog direktorija posvetila primjerenu pažnju? Odgovor na ovo zanimljivo pitanje moglo bi dati samo dodatno istraživanje.

U razmatranju značenja hijerarhije istina u katehizaciji oslonit ćemo se na »Opći direktorij za katehezu« [=ODK] iz 1997. godine, budući da on izlaganje naznačene tematike u potpunosti preuzima iz prvog izdanja, objavljenog 1971. godine pod naslovom »Opći katehetski direktorij [=OKD]«. Štoviše, novo izdanje taj nauk izlaže još pregnantnije.

Za naš predmet važan je drugi dio Direktorija s naslovom »Evandeoska poruka« (ODK, br. 92–136), koji se dijeli u dva poglavlja. Prvo izlaže pravila i kriterije za prikazivanje evandeoske poruke u katehezi (ODK, br. 94–118). Drugo poglavlje govori o sadržaju kateheze, koji Crkva kao sintezu vjere izlaže u svojim katekizmima. Tako je tu prvo riječ o »Katekizmu Katoličke Crkve [=KKC]«⁸¹ (ODK, br. 121–130), a potom o katekizmima lokalnih Crkava (ODK, br. 131–136). Obnovljeno izdanje Direktorija, u odnosu na prvo, uvelo je jednu značajnu novost. U prvom je izdanju, pod naslovom »Bitni elementi kršćanske poruke« (OKD, br. 47–69), naveden temeljni sadržaj vjere koji u katehezi treba izlagati. Takav sadržaj novo izdanje više ne donosi, već upućuje na sadržaj »Katekizma Katoličke Crkve« kao »doktrinarni polazni tekst za katehezu« (ODK, br. 93), ali donosi kratak uvod u Katekizam, stavljajući pritom naglasak na prikaz njegove svrhe, naravi, strukture i nadahnuća.⁸² Ovime su »Opći direktorij za katehezu« i »Katekizam Katoličke Crkve« stavljeni u poseban odnos. Oba, uzeta u svojim posebnostima, međusobno se nadopunjuju (usp. ODK, br. 120). U pitanju sadržaja vjere, koji u katehezi treba izlagati, Direktorij upućuje dakle na »Katekizam Katoličke Crkve«, nastojeći mu biti metodološkim sredstvom za njegovu stvarnu primjenu.

⁸¹ Usp. *Bogoslovska smotra* 65 (1995.), br. 1, str. 7–152. Ona sadrži predavanja s Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike, održanog 1994. godine, o temi: Katekizam Katoličke Crkve (KKC) 1992.

⁸² Usp. Alojzije HOBLAJ, »Izvori i struktura Katekizma Katoličke Crkve«, u: *Bogoslovska smotra* 65 (1995.), br. 1, str. 20–29, posebno 26–28: hijerarhija istina.

Naše izlaganje odvijat će se u dva koraka. Prikazati ćemo što Direktorij govori o značenju načela o hijerarhiji istina za katehizaciju, te kao ilustraciju prvog koraka, razmotrit ćemo na koji način je to načelo prisutno u »Katekizmu Katoličke Crkve«.

1. Smjernice – »Opći direktorij za katehezu«

Direktorij navodi pet kriterija »koje kateheza mora slijediti u utemeljenju, formuliranju i izlaganju svojih sadržaja« (ODK, br. 93). Za nas su posebno značajni prvi i posljednji koji nas direktno povezuju s tematikom dosadašnjeg izlaganja. (a) Prvi kriterij glasi: »Poruka usredotočena na osobu Isusa Krista (*kristocentričnost*), po svojoj nutarnjoj dinamici, uvodi u *trinitarnu dimenziju* iste poruke« (ODK, br. 97). Ovdje je riječ o onome što smo ranije nazvali temeljem ili središtem kršćanske poruke: Krist i Trojstvo. Ili drugačije rečeno: Osnovna oznaka evanđeoske poruke je njena kristocentričnost i s njom povezana trinitarnost. (b) Drugi kriterij glasi: »Evanđeoska poruka nužno je *organski strukturirana poruka*, s vlastitom hijerarhijom istina«⁸³ (ODK, br. 97). Ovdje je, dakle, skoro istim riječima formulirano ono što smo ranije ustvrdili: moguće je govoriti o organskoj cjelini i koherentnosti vjerskih istina. One tvore diferenciranu strukturalnu cjelinu koja je stoga hijerarhijski oblikovana. To znači da su načelna teološka promišljanja o hijerarhiji istina pretočena u katehizaciju. Dva navedena kriterija Direktorij pobliže razlaže ovako:

a) *Trojstvena kristocentričnost* – Kako Isus Krist ne samo da prenosi riječ Božju, već on jest ta sama Riječ, kateheza u svojoj cjelokupnosti izriče odnos prema Njemu. Zbog toga je osnovni biljeg poruke koju prenosi kateheza prvenstveno »kristocentričnost«. Njen smisao je višestruk: u središtu kateheze je osoba Isusa Krista. »Osnovna zadaća kateheze je predstaviti Krista: sve ostalo u odnosu na Njega« (ODK, br. 98). Ovime je izrečeno da je osoba Isusa Krista središte ili jezgra istina vjere a one da su upućene na nju kao svoj temelj. Ovdje vidimo paralelu prema ranije izloženom gledanju Heriberta Mühlena, koji naglašava da su istine vjere povezane s Isusovom osobom te stoga čine jednu organsku cjelinu. Kristocentričnost nadalje znači da je u središtu povijesti spasenja Krist i da evanđeoska poruka ne dolazi od čovjeka, već da je riječ Božja.

»Kristocentričnost kateheze na osnovi svoje unutarnje dinamike dovodi do ispovijedanja vjere u Boga: Oca, Sina i Duha Svetoga« (ODK, br. 99). Ta je kristocentričnost dakle bitno trojstvena. Iz trojstvene kristocentričnosti evanđeoske poruke proizlazi nezaobilazna obveza njegovanja unutarnjeg ustroja kateheze:

⁸³ »Il messaggio evangelico è necessariamente un *messaggio organico*, con una propria gerarchia di verità« (ODK, br. 97).

»Svaki način izlaganja uvijek će biti kristocentrično-trojstven: 'Po Kristu k Ocu u Duhu'(OKD, br. 41)« (ODK, br. 100). Direktorij upozorava na potrebu da kateheza poštuje narav evanđeoske poruke. Ako bi kateheza propustila neku od »navedenih dimenzija« ili ne bi priznala njihovu »organsku povezanost« (ODK, br. 100), izdala bi izvornost kršćanske poruke. Ovaj uvid novo izdanje direktorija, u usporedbi s prvim, posebno ističe. Dok u prvom izdanju podnaslovi, vezani uz ovu materiju, govore o *katehezi*: »Kristocentrizam kateheze« (OKD, uz br. 40) i »Trojstveni teocentrizam kateheze« (OKD, uz br. 41), u novom izdanju u odgovarajućim podnaslovima umjesto riječi *kateheza* stoji izraz *evanđeoska poruka*: »Kristocentrizam evanđeoske poruke« (ODK, uz br. 98) i »Trojstveni kristocentrizam evanđeoske poruke« (OKD, uz br. 99). Tako novo izdanje postiže precizniju formulaciju, nagašavajući da je izvor kristocentričnosti i trojstvenosti *kateheze* upravo *evanđeoska poruka*. To je jedan od primjera dotjeranosti novog teksta.

b) *Organska i hijerarhizirana poruka* – Drugi aspekt hijerarhije istina, naznačen naslovom »organska i hijerarhizirana poruka«⁸⁴ (ODK, uz br. 114), jest *povezanost istina vjere s temeljem vjere* i njihova međusobna *povezanost*. U formulaciji, koja nosi veliku sličnost s prije izloženim dogmatskim iskazima, Direktorij sažeto izriče bogatstvo ovoga uvida: poruka, koju kateheza prenosi, posjeduje organski i hijerarhijski karakter, »čineći koherentni i životni sažetak vjere. Ona se uređuje oko otajstva Presvetog Trojstva u kristocentričnoj perspektivi, jer je 'izvor sviju drugih vjerskih otajstava, svjetlo koje ih osvjetljuje.' (KKC, br. 234). Počinjući od njega, harmonija sveukupnosti poruke zahtijeva 'hijerarhiju istina' (UR, br. 11), ukoliko je različita povezanost svake od njih s temeljem vjere. No, ta hijerarhija 'ne znači da neke istine pripadaju vjeri manje od drugih, nego se neke istine temelje na drugima koje su važnije i od njih su osvjetljene' (OKD, br. 43)« (ODK, br. 114). Očita je velika sličnost, skoro potpuna podudarnost, ove formulacije s onim što je ranije izrečeno o smislu hijerarhije istina. To pokazuje da je ovo načelo stvaranja teologije uvaženo na području katehizacije.

Primjenjujući ovaj kriterij Direktorij ustvrđuje da »svi aspekti i dimenzije« kršćanske poruke sudjeluju u »toj hijerarhiziranoj organskoj cjelini«⁸⁵ (ODK, br. 115). Cijela povijest spasenja uređuje se »oko Isusa Krista« (ODK, br. 115), koji je njeno središte. Ovdje Direktorij navodi četiri aspekta hijerarhije istina: Vjeronvanje, sakramente, dvostruku zapovijed ljubavi i Očenaš, koje će »Katekizam Katoličke Crkve« uzeti kao četiri temeljna stožera oko kojih će izlagati evanđeosku poruku. Time Direktorij gradi most prema novom katekizmu.

⁸⁴ »Un messaggio organico e gerarchizzato« (ODK, uz br. 114).

⁸⁵ »Tutti gli aspetti e le dimensioni del messaggio cristiano partecipano di questa organicità gerarchizzata« (ODK, br. 115).

2. Ilustracija – »Katekizam Katoličke Crkve«

Na kraju našeg izlaganja želimo vidjeti na koji način je hijerarhija istina kao kriterij kateheze prisutna u Katekizmu. Učinit ćemo to razmatrajući najprije osnovnu strukturu te potom sam sadržaj Katekizma.

a) *Struktura* – Još je 1983. godine u jednom predavanju Joseph Ratzinger upozorio na širenje poimanja da bi katekizam kao književna vrsta bio nadživljen. Pritom upućuje na pozadinu ovog fenomena: »Da se vjeru nije više usudilo prikazati kao organsku cjelinu iz nje same, već još samo kroz izdvojene odraze pojedinačnih antropoloških iskustava, temeljilo se najzad na tome da se prema toj cjelini nije više imalo povjerenja«⁸⁶. Pozitivan odnos prema cjelini kršćanske poruke sigurno je bio jedan važan moment u sastavljanju novog katekizma. To potvrđuje njegova naznaka o tome što on želi biti: »Cilj je ovoga Katekizma *organski i sintetički* izložiti *bitne i temeljne sadržaje* katoličke nauke o vjeri i moralu, u svjetlu Drugoga vatikanskog sabora i cjelokupne crkvene Predaje«⁸⁷ (KKC, br. 11). Katekizam želi, dakle, dati *organsku sintezu* sadržaja vjere, čime već dotiče misao vezanu uz hijerarhiju istina, da istine vjere nisu neovisni iskazi nanizani jedan kraj drugoga, već su naprotiv organska cjelina. U tom smislu Katekizam upućuje na cjelovitost svoga gledanja: »Naš duhovni život i dogme organski su povezani. Dogme su svjetla na putu naše vjere, one ga osvjetljaju i čine sigurnim. I obratno, ako nam je život ispravan, bit će nam razum i srce otvoreni, da prihvate svjetlo vjerskih dogmi. Uzajamna povezanost i koherentnost dogmi mogu se naći u cjelokupnosti objave Kristova otajstva« (KKC, br. 89–90). Iza ove formulacije slijedi iskaz o hijerarhiji istina (usp. UR, br. 11) čime je naznačeno da je cjelokupni sadržaj Katekizma, kao organska cjelina vjerskih istina, hijerarhijski uređen. Katekizam, u svoja četiri dijela, obuhvaća četiri temeljne dimenzije kršćanskog života: ispovijest vjere, liturgijsko slavlje, evanđeoski moral i molitvu.⁸⁸ Ove četiri dimenzije, proizlazeći iz iste jezgre, iz kršćanskog otajstva, međusobno su tijesno povezane. »Kršćansko je otajstvo predmet vjere (prvi dio); slavi se i priopćuje u liturgijskim činima (drugi dio); prisutno je da prosvijetli i podrži djecu Božju u njihovu djelovanju (treći dio); temelj je naše molitve, kojoj je povlašteni izraz 'Očenaš' i predmet naše prošnje,

⁸⁶ Joseph RATZINGER, »Glaubensvermittlung und Glaubensquellen«, u: ISTI, *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung. Rede in Frankreich*, Einsiedeln, Johannesverlag, 1983., str. 13–38, ovdje 16.

⁸⁷ Istaknuo (kurziv) Đ. Z.

⁸⁸ Usp. Nedjeljko Ante ANČIĆ, »Četvorstvo Katekizma Katoličke Crkve. Crkva vjeruje, slavi, djeluje i moli«, u: *Bogoslovna smotra* 65 (1995.), br. 1, str. 30–40.

naše hvale i našeg zagovora za druge (četvrti dio).⁸⁹ Tako je Katekizam strukturiran oko »vjere koja se vjeruje, slavi, živi i moli« (ODK, br. 122). Ovo je dakle struktura cijelog Katekizma. No, i njegova četiri dijela uzeta pojedinačno, imaju hijerarhijsku strukturu i to su: Vjerovanje, sakramenti, dvostruka zapovijed ljubavi i Očenaš. No, treba naglasiti da sva četiri dijela Katekizma imaju po dva odsjeka i da je navedena hijerarhija istina zastupljena zapravo uvijek u drugom odsjeku.

Prvi dio, »Vjerovanje« (KKC, br. 26–1065), nakon uvodnog izlaganja (»Vjerujem – Vjerujemo«), donosi tumačenje Apostolskog vjerovanja (»Ispovijest kršćanske vjere«), ističući njegovu trinitarnu strukturu: Bog Otac – Stvoritelj, Isus Krist – Otkupitelj i Duh Sveti – Posvetitelj (usp. KKC, br. 190).

Drugi dio, »Slavlje kršćanskog otajstva« (KKC, br. 1066–1690), kao uvod razlaže kako Krist, »koji 'sjedi s desne Ocu' i izliva Duha Svetoga« (KKC, br. 1084) u Crkvu, djeluje po sakramentima u Crkvi i s njom (»Sakramentalni red spasenja«), a potom donosi tumačenje svakog pojedinog sakramenta⁹⁰ (»Sedam sakramenata Crkve«). Oni »tvore organizam u kojem svaki pojedini sakrament ima svoje životno mjesto« (KKC, br. 1211). U toj cjelini Euharistija ima jedinstveno mjesto a svi ostali sakramenti usmjereni su prema njoj kao svojem cilju.

Treći dio, »Život u Kristu« (KKC, br. 1691–2557), uvodno ocrtava životni poziv kršćanina (»Čovjekov poziv: Život u Duhu«)⁹¹, te potom razmatra njegov život po vjeri⁹² u odnosu prema Dekalogu (»Deset zapovijedi Božjih«) kojeg treba tumačiti u svjetlu »dvostruke i jedine zapovijedi ljubavi« (KKC, br. 2055) prema Bogu i bližnjemu.

Četvrti, zadnji dio, »Kršćanska molitva« (KKC, br. 2558–2865), započinje govorom o molitvi općenito (»Molitva u kršćanskom životu«), a završava razmatranjem sedam prošnji »Očenaša« (»Molitva Gospodnja 'Očenaš'«) sabirući molitveno bogatstvo Svetog pisma i Crkve.

b) *Sadržaj* – U okviru izlaganja Vjerovanja, Katekizam upućuje na središte kršćanske vjere: »Otajstvo Presvetog Trojstva središnje je otajstvo kršćanske vjere i života. To je tajna Boga u sebi samome. Tu je dakle izvor svijtu drugih vjerskih otajstava, svjetlo koje ih osvjetljuje. To je najtemeljniji i najbitniji nauk u 'redu vjerskih istina' (OKD, br. 43)« (KKC, br. 234). »Opći direktorij za kate-

⁸⁹ IVAN PAVAO II., »Apostolska konstitucija 'Fidei Depositum' za objavljivanje Katekizma Katoličke Crkve prema Drugom vatikanskom saboru«, u: KKC, str. 7–15, ovdje 13.

⁹⁰ Usp. Ante MATELJAN, »Teologija sakramenata u Katekizmu Katoličke Crkve«, u: *Bogoslovska smotra* 65 (1995.), br. 1, str. 91–104.

⁹¹ Usp. Stjepan BALOBAN, »Život u Duhu – osnovni vjernikov poziv«, u: *Kateheza* 17 (1995.), br. 1, str. 36–45.

⁹² Usp. Ivan FUČEK, »Zahtjevi života po vjeri«, u: *Kateheza* 17 (1995.), br. 1, str. 46–54.

hezu« posebno ističe da otajstvo Boga, Jednoga i Trojedinoga, i njegova spasenjska ekonomija »iznutra nadahnjuju i hijerarhiziraju« Katekizam »u njegovoj cjelini i u njegovim dijelovima« (ODK, br. 123). To je naznačeno već na njegovom početku: »Bog, neizmjerljivo savršen i blažen u sebi samome, u naumu čiste dobrote, slobodno je stvorio čovjeka da ga učini dionikom svoga blaženog života. Zato je Bog uvijek i posvuda bliz čovjeku. On ga poziva i pomaže mu da ga traži. [...] To čini po svom Sinu koga je u punini vremena poslao kao Otkupitelja i Spasitelja. U njemu i po njemu Bog poziva ljude da postanu, u Duhu Svetom, njegova posinjena djeca i tako baštinici njegova blaženog života« (KKC, br. 1). Sve što Katekizam govori o vjeri i životu kršćanina usmjereno je na to središte, na »ulazak stvorenja u savršeno jedinstvo Blažene Trojice« (KKC, br. 260)

Navedimo tek nekoliko primjera trinitarne dimenzije kako je zastupljena u Katekizmu:

– Zajedničko djelo Presvetog Trojstva jest stvaranje (usp. KKC, br. 290–292) kao i uskrsnuće (usp. KKC, br. 648–650).

– Liturgija se promatra ponajprije kao djelo Presvetog Trojstva (usp. KKC, br. 1077–1112), također i molitva (usp. KKC, br. 2664–2672).

Pristup otajstvu Trojstva ostvaruje se preko Isusa Krista. Stoga se, riječima Christopa Schönborna, može reći: »Da bi kateheza bila trojstvena, mora biti kristocentrična.«⁹³ Ovaj uvid Katekizam posebno ističe, stavljajući uz uvod u kristološki dio pregnantan naslov: »U središtu kateheze: Krist« (KKC, br. 426–429). Tu naznaku Katekizam pobliže ne obrazlaže, već uz nju niže citate⁹⁴ iz apostolske pobudnice »Catechesi tradendae« [=CT] pape Ivana Pavla II., izdane 1979. godine.⁹⁵ Tako će, da osvijetli kristocentrični naglasak kateheze (u KKC, br. 426) navesti: »U jezgri kateheze stoji bitno jedna osoba: Isus iz Nazareta, jedinorođenac Očev [...], koji je trpio i umro za nas, a sada, uskrsnuvši, živi zauvijek s nama [...]. Katehizirati [...] znači otkrivati u Kristovoj osobi potpuni vječni nam Božji« (CT, br. 5). Krist je jedini put do zajedništva s Trojstvom, zato je svrha kateheze (usp. KKC, br. 426): »Uvoditi u zajedništvo [...] s Isusom Kristom: samo nas on može privesti ljubavi Očevoj u Duhu i učiniti da sudjelujemo u životu Presvetoga Trojstva« (CT, br. 5). I na kraju (u KKC, br. 427) još jedan citat koji posebno ističe načelo hijerarhije istina: »U katehezi je Krist, utjelovlje-

⁹³ Christoph SCHÖNBORN, »Katechismus der katholischen Kirche – Leitgedanken und Hauptthemen, str. 43–44.

⁹⁴ Ovo mjesto je primjer, kako Katekizam uz pojedino pitanje, bez ulaženja u njegovo direktno obrazlaganje, donosi velik broj, često puta i vrlo dispartnih citata želeći na taj način indirektno tumačiti dotično pitanje. Katekizam ujedno želi pružiti katehetama građu za njihovu katehezu.

⁹⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Apostolska pobudnica Catechesi tradendae*, Zagreb, Glas Koncila, 1994.

na Riječ i Sin Božji, onaj kojega naučavamo, a sve drugo je u odnosu prema njemu« (CT, br. 6).

Sadržaj ovog prvog dijela, koji je tumačenje Vjerovanja, posve je trinitarno strukturiran. Polazeći odavde možemo, sumarno razmatrajući sadržaj cijelog Katekizma, ustvrditi prisutnost ove perspektive. Već u prvom dijelu, u izlaganju pneumatologije, Katekizam ističe da se »poslanje Krista i Duha Svetoga« ostvaruje »u Crkvi« (KKC, br. 737) i da je njeno poslanje »sakrament« (KKC, br. 738) poslanja Krista i Duha Svetoga. Katekizam potom nagoviješta pneumatološku dimenziju sakramenata: »Po sakramentima Crkve članovima svoga Tijela Krist priopćuje svoga Svetoga Duha Posvetitelja« (KKC, br. 739). U drugom dijelu Katekizam ističe kristološku i pneumatološku⁹⁶ dimenziju sakramenata. Isto se može reći i za treći, moralni dio, čija je temeljna poruka da je čovjek pozvan na novi život, »u Kristu, po Duhu« (KKC, br. 740). Molitva, koja čini sadržaj četvrtog dijela, u Novom je savezu »živ odnos djece Božje sa svojim neizmjerljivo dobrim Ocem, s njegovim Sinom Isusom Kristom i s Duhom Svetim« (KKC, br. 2565). Molitva je kršćanska ukoliko tvori »zajedništvo s Kristom« (KKC, br. 2565), koji je kršćanima učitelj molitve kako molitvom Očenaša tako i svećeničkom molitvom (Iv 17) (usp. KKC, br. 2750) a Duh Sveti »unutarnji je Učitelj kršćanske molitve« (KKC, br. 2672).

Zaključujući ovaj kratak pogled na »Katekizam Katoličke Crkve« možemo reći da je u njemu u velikoj mjeri prisutna hijerarhija istina kao kriterij kateheze. Ponajprije, obzirom na njegovu *strukturu*, ostvaren je zahtjev o prikazivanju kršćanskog nauka *kao organske i hijerarhizirane* cjeline. To je osigurano ponajprije time što je za polazište uzeto »kršćansko otajstvo« iz kojega, kao iz jezgre proizlaze četiri temeljne dimenzije kršćanskog života: ispovijest vjere, liturgijsko slavlje, evanđeoski moral i molitva. Ovoj organskoj sintezi svakako doprinosi i to što su i sastavni dijelovi četiriju osnovnih cjelina također hijerarhički strukturirani. U Katekizmu je, nadalje primjereno ostvaren kriterij hijerarhije istina o *trojstvenoj kristocentričnosti* u izlaganju evanđeoske poruke. Otajstvo trojedinoga Boga, Oca, Sina i Duha Svetoga iznutra, naime, nadahnjuje i hijerarhizira Katekizam.

Uz ovu pozitivnu ocjenu o globalnom uvažavanju hijerarhije istina u Katekizmu treba svakako upozoriti i na prisutne manjkavosti. Promatra li se odnos naslova i samog teksta, dolazi se do zaključka da u njemu i nije posvuda ostvareno ono što je naslovima naznačeno. Prilikom čitanja dobiva se dojam kao da naslovi i odgovarajući tekst i nisu uvijek jedna cjelina, već kao da se neovisno jedan

⁹⁶ Usp. Aldo STARIĆ, »Duh Sveti i shvaćanje sakramenata u novom Katekizmu Katoličke Crkve«, u: *Diacovensia. Teološki prilozi* 2 (1994.) br. 1, str. 178–188.

o drugom kreću na dvije razine⁹⁷. K tome pridolazi i pitanje u kojoj je mjeri Katekizam uspio dosljedno ostvariti temeljne uvide o hijerarhiji istina u svim svojim dijelovima.

Nedostatak Katekizma je i rascjepkanost u njegovom *izlaganju*. Unutar tematskih cjelina nema očekivane povezanosti njegovih dijelova. Ta povezanost, štoviše, često nedostaje čak i između susljednih odlomaka. Katekizam k tome neke dijelove građe iznosi naprosto u obliku »teza« (usp. KKC, br. 253–255). Usprikoš općoj i temeljnoj organskoj cjelovitosti Katekizma na mnogim se mjestima kod čitanja teksta dobiva dojam »mozaičnosti«.

Zaključak

Teološka diskusija o sumarno izrečenom nauku Drugog vatikanskog koncila o hijerarhiji istina kršćanske vjere, potaknuta ponajprije ekumenskim interesom, unijela je novo svjetlo u ovu problematiku i otvorila nove vidike. Usvojeno je gledanje da istine vjere čine jednu organsku cjelinu u čijem središtu ili temelju jest otajstvo Isusa Krista i Presvetog Trojstva. Iz takvog poimanja poklada vjere proizlazi da je važnije u ekumenskom dijalogu istine vjere odvagivati nego ih samo nabrajati.

Novi uvidi omogućili su poimanje hijerarhije istina i kao načela stvaranja teologije. Ako je sam poklad vjere trinitarno-kristološki strukturiran onda takav treba biti i svaki teološki govor. Takva će teologija polaziti od jezgre objave, otajstva Isusa Krista i Presvetog Trojstva, i razvijati je trinitarno-kristološki, težeći pritom ne prema umnažanju izričaja vjere već prema koncentraciji na ono što je bitno.

Odavde je posve razvidno da takav govor treba slijediti i u katehatici odnosno katehezi. Uočljiv je u tom smislu angažirani govor u oba izdanja katehetskog direktorija a prepoznatljiv je i u »Katekizmu Katoličke Crkve«. Ova »protočnost« novih uvida unutar različitih teoloških disciplina je ohrabrujuća. Putem katehizacije će se pak kod kršćana stvarati sposobnost uočavanja »proporcija« među istinama vjere. To može doprinijeti autentičnosti življenja njihove vjere i ujedno ih može poticati na sve veću ekumensku otvorenost.

⁹⁷ Razmatrajući osnovni vjernikov poziv – život u Duhu (prvi odsjek trećeg dijela Katekizma) – Stjepan Baloban je s pravom postavio pitanje, koliko je naznačeni kristološko-pneumatološki okvir uistinu i ostvaren u samom izlaganju dotične građe; usp. Stjepan BALOBAN, »Život u Duhu – osnovni vjernikov poziv«, str. 38–40.

Summary

MEANING OF THE PRINCIPLES OF THE HIERARCHY OF TRUTHS IN THE
CHRISTIAN FAITH AND ITS SIGNIFICANCE IN CATECHIZATION

Đuro ZALAR, Zagreb

The basis of this work is the statement of the Second Vatican Council about hierarchy of truths of the Christian faith. In The Decree of Ecumenism, »Unitatis redintegratio« (no. 11), the Council briefly pointed out that »there is an order or 'hierarchy' of truths in Catholic teachings, regarding their various connections based on the Christian faith«.

In the first part, the author demonstrates that truths of the Christian faith make up an organic whole and that they are concentrated around the sacrament of Jesus Christ and The Holy Trinity, as their centre or foundation. The meaning of some truths is determined by its proximity to this foundation. Therefore, in ecumenical dialogue one needs to take into account various meanings of a particular truth, along with, of course, the same obligation regarding its acceptance in faith.

In the second part, the author explains that the hierarchy of truth can be understood as a principle of the creation of theology in terms of such theology being pervaded by the Trinity and Christ, and that in its explication it aspires to concentrate on that which is fundamental.

In the third and final part, starting with »General Directory of Catechisation« (1997), the author indicates in which sense the hierarchy of truth is also a criterion for Catechisation, and that it is present in this sense in the new Catechism of the Catholic Church.

Key words: The Second Vatican Council, hierarchical truth, ecumenicity, systematic theology, catechisation.